

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

OFIARY ZBRODNI W PONARACH POD WILNEM 1941–1944

VICTIMS OF THE MASSACRE IN PONARY NEAR VILNIUS 1941–1944

Wystawa została przygotowana przez Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku we współpracy z Oddziałowym Biurem Edukacji Narodowej w Gdańsku.

The exhibition was prepared by the Branch Archive of the Institute of National Remembrance in Gdańsk in cooperation with the Branch Office of National Education in Gdańsk.

Ołtarz w Kwaterze Polskiej w Ponarach.
(Fot. Przemysław Namsółek)
Altar in the Polish Quarter in Ponary.
(Photo: Przemysław Namsółek)

Autor dołożył wszelkich starań, aby ustalić wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich do wykorzystanych materiałów. Nie zawsze było to możliwe. W razie wątpliwości prosi o kontakt.
The author has made every effort to identify all owners and holders of copyrights to the materials used. This was not always possible. In case of doubt, please contact the author.

Autor: Przemysław Namsółek
Współpraca: Izabela Brzezińska
Recenzent: dr hab. Monika Tomkiewicz
Redakcja: Katarzyna Łasińska
Tłumaczenie: Katarzyna Jopek
Projekt graficzny: Karolina Masłowska
Recenzja projektu graficznego: Piotr Wiejak

Author: Przemysław Namsółek
Cooperation: Izabela Brzezińska
Reviewer: dr hab. Monika Tomkiewicz
Editing: Katarzyna Łasińska
Translation: Katarzyna Jopek
Graphic design: Karolina Masłowska
Graphic design review: Piotr Wiejak

Na wystawie zaprezentowano materiały pochodzące ze zbiorów: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN), Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC), Stowarzyszenia Rodzina Ponarska (SRP) oraz zbiorów prywatnych Krzysztofa Antonowicza, Joanny Basińskiej, Stanisława Biega, Barbary Bielec, Janiny Bryżuk-Kisiel, Kazimierza Cynka, Alicji Gulanowskiej-Kowalczyk, Zofii Kozubek, Przemysława Namsółka, Marii Neuman, Andrzeja Pasierbskiego, Kazimierza Piotra Pelczara, Emilii Stachurskiej, Andrzeja Szczemińskiego, Józefa Waldemara Świrskiego, Stanisława Węslawskiego oraz Marii Wieloch.

The exhibition presents materials from the collections of: the Archive of the Institute of National Remembrance (AIPN), the National Digital Archives (NAC), the Ponary Family Association (SRP) and the private collections of Krzysztof Antonowicz, Joanna Basińska, Stanisław Bieg, Barbara Bielec, Janina Bryżuk-Kisiel, Kazimierz Cynk, Alicja Gulanowska-Kowalczyk, Zofia Kozubek, Przemysław Namsółek, Maria Neuman, Andrzej Pasierbski, Kazimierz Piotr Pelczar, Emilia Stachurska, Andrzej Szczemiński, Józef Waldemar Świrski, Stanisław Węslawski and Maria Wieloch.

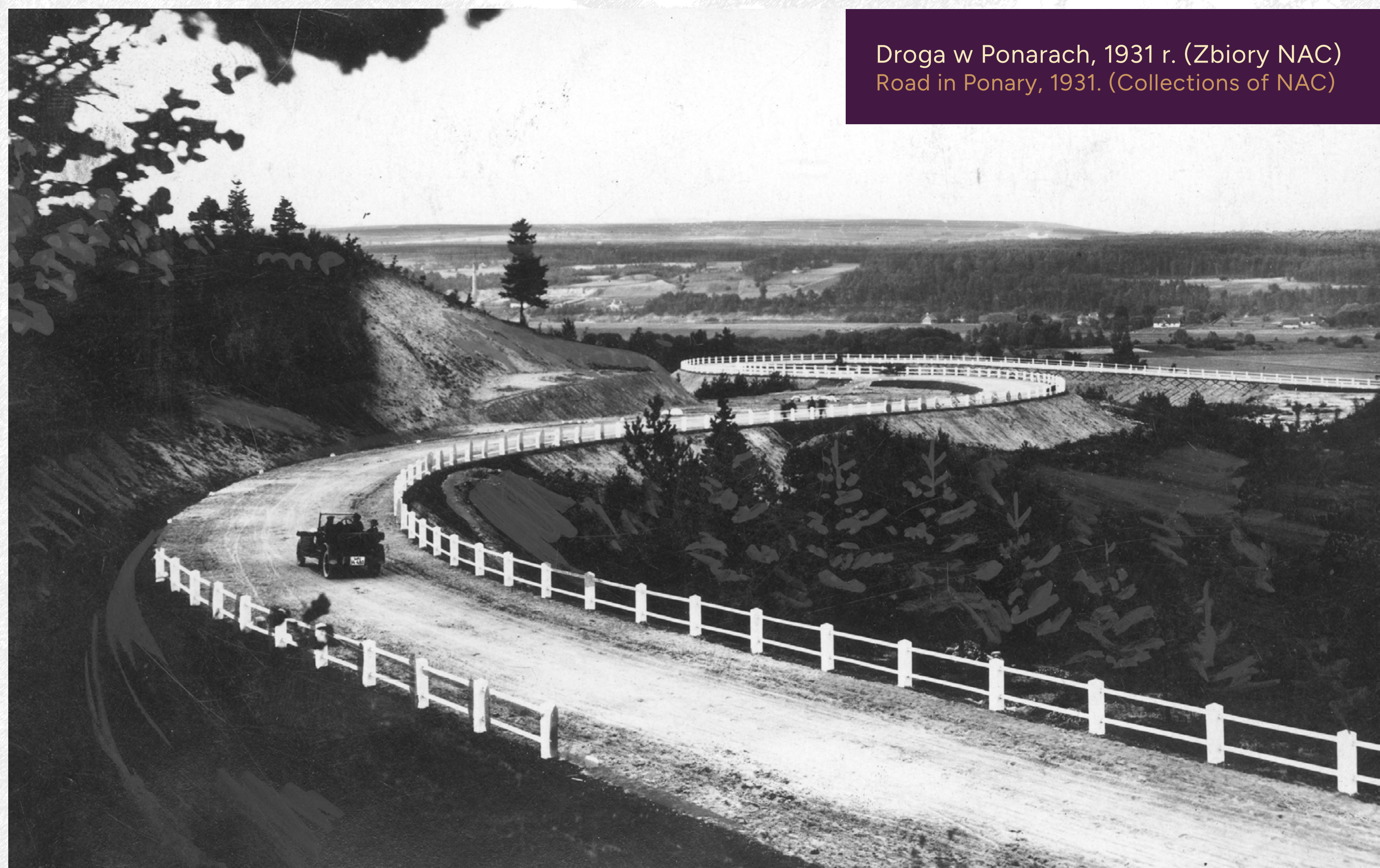

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

ZBRODNI PONARSKA

THE PONARY MASSACRE

Droga w Ponarach, 1931 r. (Zbiory NAC)
Road in Ponary, 1931. (Collections of NAC)

Tablice z nazwiskami niektórych polskich ofiar zbrodni w Kwaterze
Polskiej w Ponarach. (Fot. Przemysław Namsołek)
Plaques with the names of some of the Polish victims of the massacre in
the Polish Quarter in Ponary. (Photo: Przemysław Namsołek)

Jednym z naocznych świadków mordów był dziennikarz i żołnierz AK Kazimierz Sakowicz. Regularnie obserwował egzekucje z poddasza domu w Ponarach, następnie sporządzał zapiski na małych karteczkach i wrzucał je do butelek, które zakopywał przed domem. Po wojnie odnaleziono notatki, obejmujące okres od 11 lipca 1941 r. do 6 listopada 1943 r.

One of the eyewitnesses to the murders was Kazimierz Sakowicz, a journalist and Home Army soldier. He regularly observed the executions from the attic of a house in Ponary, then made notes on small pieces of paper and put them into bottles, which he buried in front of the house. After the war, notes covering the period from 11 July 1941 to 6 November 1943 were found.

Grób Kazimierza Sakowicza na Cmentarzu Wojskowym na Rossie w Wilnie. Sakowicz został postrzelony przez Litwinów 5 lipca 1944 r., po kilku dniach zmarł w wileńskim szpitalu. (Fot. Przemysław Namsołek)
Kazimierz Sakowicz's grave at the Rasos Military Cemetery in Vilnius. Sakowicz was shot by Lithuanians on 5 July 1944, and died a few days later in a Vilnius hospital. (Photo: Przemysław Namsołek)

Przed 1939 r. Ponary były miejscowością wypoczynkową położoną w odległości 10 km od Wilna. Obecnie jest to jedna z dzielnic tego miasta. W drugiej połowie 1940 r. Sowieci planowali wybudować podziemne zbiorniki paliwa w Ponarach i w tym celu wykopali siedem głębokich dołów. Pod koniec czerwca 1941 r. Niemcy wkroczyli do Wilna i podjęli decyzję o wykorzystaniu terenu z dołami jako miejsca masowych egzekucji. Na początku lipca 1941 r. w Ponarach rozpoczęła się eksterminacja ludności narodowości żydowskiej z Wilna. Początkowo mordowaniem zajmował się niemiecki oddział operacyjny 3 (Einsatzkommando 3). Następnie Niemcy zaangażowali Litwinów do przeprowadzania egzekucji. Utworzony został Oddział Specjalny (Ypatingas Burys), złożony z litewskich ochotników, który podlegał niemieckiej Policji Bezpieczeństwa i Służbie Bezpieczeństwa (SD). Jesienią 1941 r. pierwsi Polacy stali się ofiarami zbrodni.

Before 1939, Ponary was a holiday resort located 10 km from Vilnius. Currently, it is one of the districts of this city. In the second half of 1940, the Soviets planned to build underground fuel tanks in Ponary, and for this purpose they dug seven deep pits. At the end of June 1941, the Germans entered Vilnius and decided to use the dug up area as a place of mass executions. At the beginning of July 1941, the extermination of the Jewish population from Vilnius began in Ponary. Initially, the murders were carried out by the German special-ops unit 3 (Einsatzkommando 3). Then the Germans engaged the Lithuanians to carry out the executions. A Special Squad (Ypatingas Burys) was created, composed of Lithuanian volunteers, which was subordinated to the German Security Police and Security Service (SD). In the autumn of 1941, first Poles started to fall victim to the crime.

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

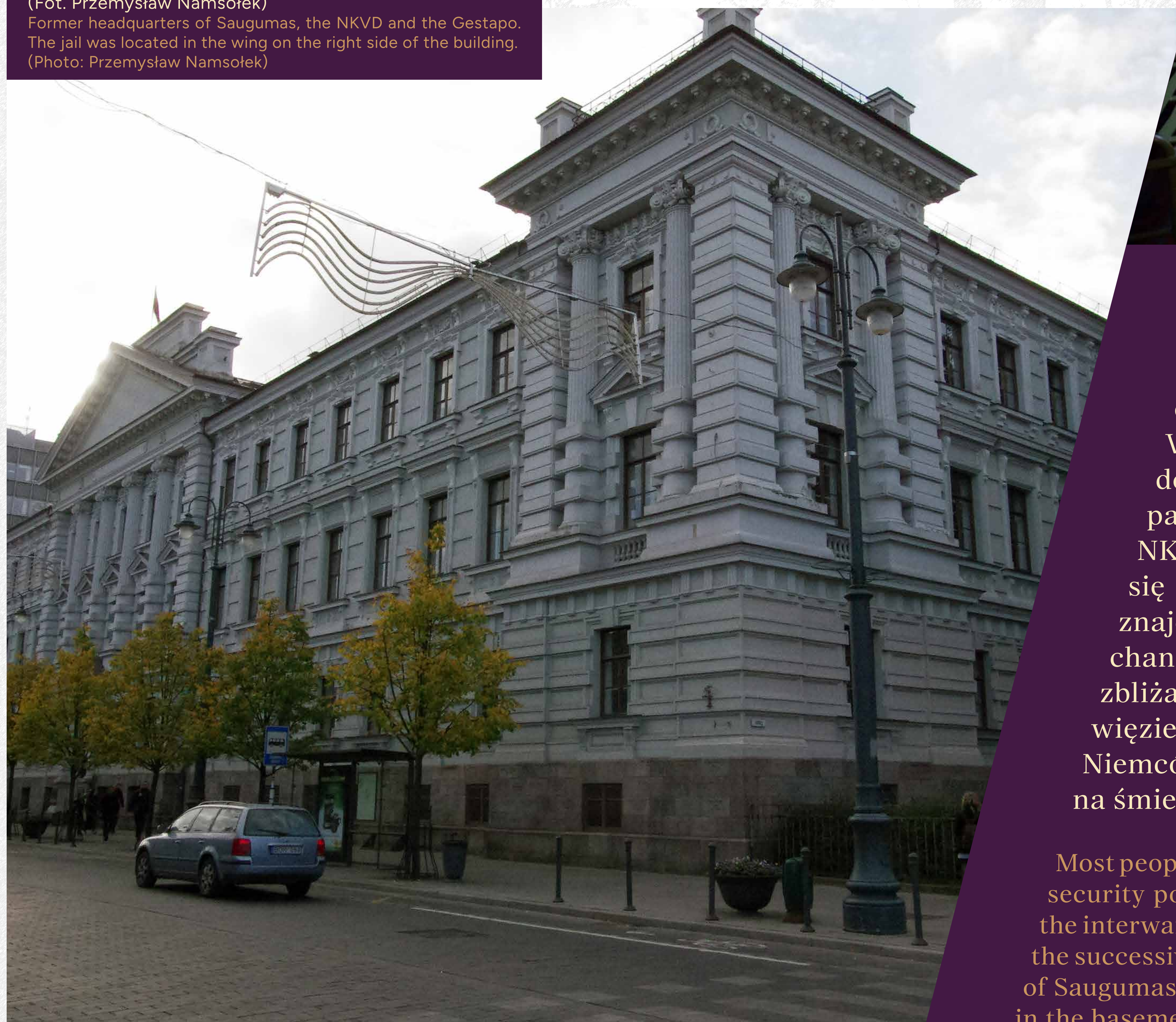
ARESZT PRZY UL. OFIARNEJ I WIĘZIENIE NA ŁUKISZKACH

JAIL AT OFIARNA STREET AND THE LUKIŠKĖS PRISON

Wnętrze celi w dawnym areszcie przy ul. Ofiarnej (obecnie Muzeum Okupacji i Walk o Wolność). (Fot. Przemysław Namsołek)
The interior of a cell in the former jail at Ofiarna Street (currently the Museum of Occupations and Freedom Fights). (Photo: Przemysław Namsołek)

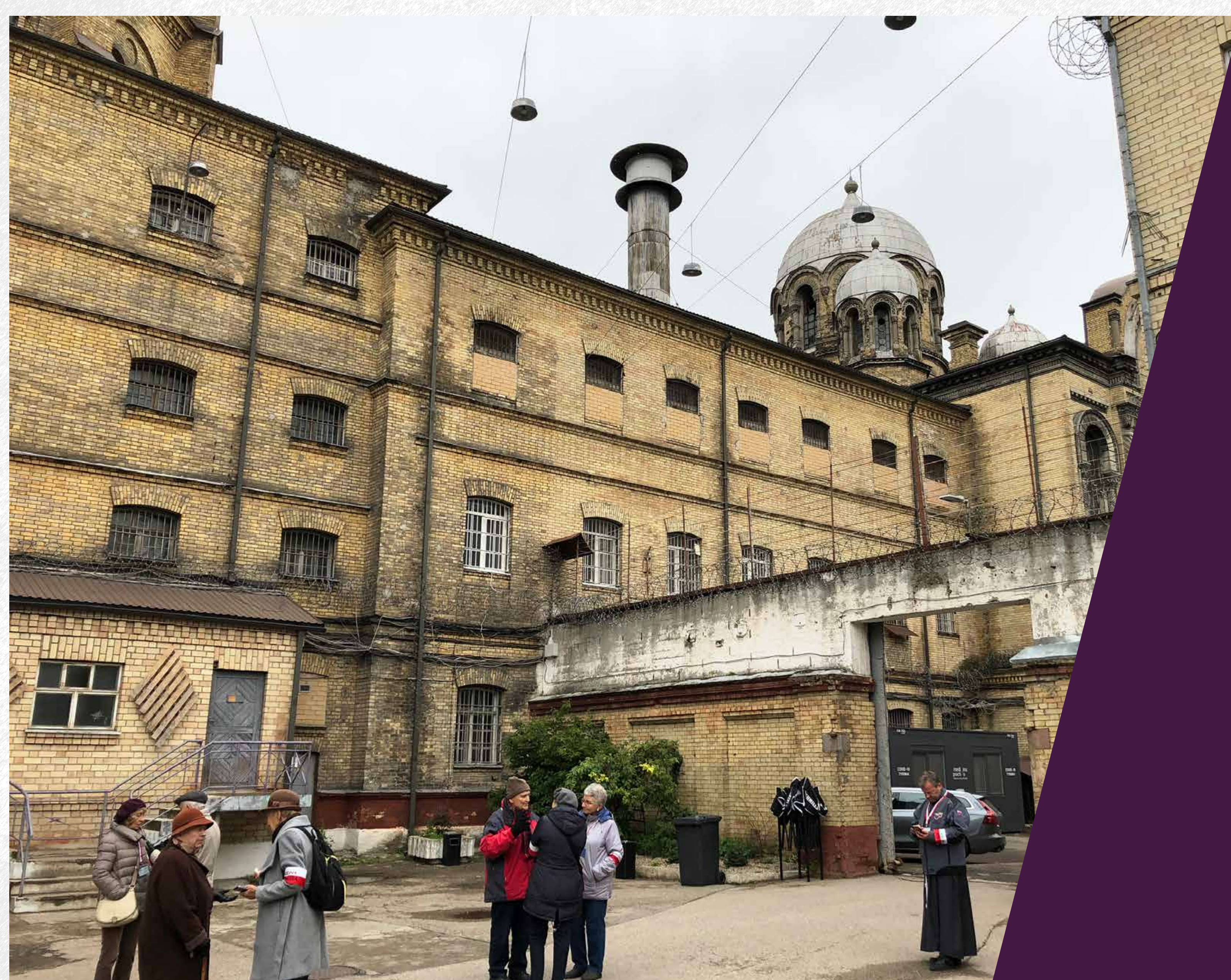

Dawna siedziba Saugumy, NKWD i Gestapo. Po prawej stronie, w skrzydle budynku, znajdował się areszt. (Fot. Przemysław Namsołek)
Former headquarters of Saugumas, the NKVD and the Gestapo. The jail was located in the wing on the right side of the building. (Photo: Przemysław Namsołek)

Większość osób aresztowanych przez Gestapo lub litewską policję bezpieczeństwa – Saugumą osadzano w areszcie przy ul. Ofiarnej w Wilnie. W okresie międzywojennym w tym miejscu znajdował się Sąd Okręgowy. W czasie kolejnych okupacji Wilna swoje siedziby miały tam Sauguma, NKWD i Gestapo. W podziemiach budynku mieścił się areszt śledczy, natomiast na pierwszym piętrze znajdowały się sale, w których prowadzono przesłuchania, często połączone z torturami. Kiedy śledztwo zbliżało się do końca, aresztowanego przenoszono do więzienia na Łukiszkach w Wilnie. Prowadzone przez Niemców dochodzenia często kończyły się skazaniem na śmierć.

Most people arrested by the Gestapo or Saugumas, the Lithuanian security police, were put in a jail at Ofiarna Street in Vilnius. In the interwar period, the building housed the District Court. During the successive occupations of Vilnius, it served as the headquarters of Saugumas, the NKVD and the Gestapo. There was a remand jail in the basement of the building, and rooms used for interrogations, often combined with torture, on the first floor. When an investigation was coming to an end, the detainee was transferred to the Lukiškės Prison in Vilnius. The investigations conducted by the Germans often ended in death sentences.

Dziedziniec dawnego więzienia na Łukiszkach. (Fot. Przemysław Namsołek)
The courtyard of the former Lukiškės Prison. (Photo: Przemysław Namsołek)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

ŻOŁNIERZE ZWIĄZKU WALKI ZBROJNEJ- -ARMII KRAJOWEJ

SOLDIERS OF THE UNION OF ARMED STRUGGLE-HOME ARMY (ZWZ-AK)

Aktywność polskiego podziemia na Wileńszczyźnie nie umknęła uwadze niemieckich władz okupacyjnych. Szukając powiązań środowiska wileńskiego z konspiracją w Generalnym Gubernatorstwie litewska Sauguma zatrzymała, w okresie od września do listopada 1941 r., setki osób, w tym oficerów rezerwy. Aresztowania miały charakter przewencyjny. Po przesłuchaniach zatrzymano tych, co do których istniało podejrzenie, że ich działalność może stanowić zagrożenie oporu. Aresztowania Polaków nasiliły się na początku 1942 r. Pod zarzutem działalności podziemnej i udziału w organizacjach niepodległościowych zatrzymywano osoby uważane przez okupantów za niebezpieczne.

The activity of the Polish underground in the Vilnius region did not escape the attention of the German occupation authorities. Searching for links between the Vilnius milieu and the conspiracy in the General Government, between September and November 1941 Lithuanian Saugumas detained hundreds of people, including reserve officers. The arrests were preventive in nature. After interrogations, those who were suspected of conducting activities that might contribute to the formation of a resistance movement were detained. Arrests of Poles intensified at the beginning of 1942. People considered a threat by the occupiers were arrested on charges of underground activity and participation in pro-independence organizations.

Zbigniew Skłodowski był absolwentem Gimnazjum Polskiego im. Adama Mickiewicza w Kownie. W latach trzydziestych XX w. organizował struktury polskiego harcerstwa na Litwie Kowieńskiej, gdzie w 1940 r. został wybrany komendantem Związku Harcerstwa Polskiego. Zamordowany 13 czerwca 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Krzysztofa Antonowicza)

Zbigniew Skłodowski was a graduate of the Polish Adam Mickiewicz Middle School in Kaunas. In the 1930s, he organized Polish scouting structures in Kaunas Lithuania, where in 1940 he was elected commander of the Polish Scouting Association. He was murdered on 13 June 1942 in Ponary. (Collections of Krzysztof Antonowicz)

Julian Jednaszewski, 1926 r. W okresie międzywojennym Julian Jednaszewski pełnił zawodową służbę wojskową w Wilnie, w czasie II wojny światowej był żołnierzem ZWZ-AK. Został zamordowany 5 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Barbary Bielec)

Julian Jednaszewski, 1926. In the interwar period, Julian Jednaszewski served as a professional soldier in Vilnius, and during World War II he was a soldier of the ZWZ-AK. He was murdered on 5 May 1942 in Ponary. (Collections of Barbara Bielec)

Piotr Szczemirski z żoną Genowefą, 1928 r. W okresie międzywojennym Piotr Szczemirski zajmował stanowisko kierownika szkoły w Kołtynianach (powiat święciański, województwo wileńskie). W czasie II wojny światowej był żołnierzem ZWZ-AK, przeprowadzał akcje dywersyjne na kolei. Został zamordowany 13 czerwca 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Andrzeja Szczemirskiego)

Piotr Szczemirski with his wife Genowefa, 1928. In the interwar period, Piotr Szczemirski was the headmaster of a school in Kaltanėnai (Švenčionys district municipality, Vilnius county). During World War II he was a soldier of the ZWZ-AK and committed acts of rail sabotage. He was murdered on 13 June 1942 in Ponary. (Collections of Andrzej Szczemirski)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Gdańsku

ŻOŁNIERZE ZWIAZKU WALKI ZBROJNEJ- -ARMII KRAJOWEJ SOLDIERS OF THE UNION OF ARMED STRUGGLE-HOME ARMY (ZWZ-AK)

W Ponarach zamordowano wielu żołnierzy Armii Krajowej zaangażowanych m.in. w pracę komórki legalizacyjnej. Była to mocno zakonspirowana grupa, która wytwarzała fałszywe dokumenty umożliwiające uzyskanie nowych tożsamości przez konspiratorów i osoby zagrożone aresztowaniem. W lutym i marcu 1942 r. uwięziono ponad 200 osób wytwarzających kartki żywnościowe i paszporty, 30 z gro-
na aresztowanych działaczy komórki legalizacyjnej stracono. Pod-
czas akcji niemieckich władz okupacyjnych, trwającej od lutego do
kwietnia 1943 r., została zdekonspirowana grupa legalizacyjna wy-
rabiająca dokumenty i pieczęcie. Ujęto wówczas około 70 konspira-
torów, 25 osób rozstrzelano w Ponarach. W marcu 1944 r. okupan-
ci odkryli pracownię techniczną wileńskiej komórki legalizacyjnej,
a następnie zamordowali w Ponarach 4 jej pracowników.

Many soldiers of the Home Army, involved i.a. in the work of the legalization department, were murdered in Ponary. It was a deep-cover group that produced false documents enabling conspirators and people threatened with arrest to obtain new identities. In February and March 1942, over 200 people producing ration stamps and passports were imprisoned, 30 of whom were executed. As a result of the action carried out by the German occupation authorities between February and April 1943, a legalization group producing documents and seals was exposed. Around 70 conspirators were arrested, 25 of whom were shot in Ponary. In March 1944, the occupiers discovered the workshop of the Vilnius legalization unit, and murdered 4 of its workers in Ponary.

Stanisław Węśławski z synami. W okresie międzywojennym Stanisław Węśławski był adwokatem, a także kierownikiem muzycznym Rozgłośni Wileńskiej Polskiego Radia. W czasie II wojny światowej prowadził działalność w ZWZ-AK, pełnił funkcję konspiracyjnego prezydenta miasta Wilna. Został zamordowany 2 grudnia 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Stanisława Węśławskiego)

Stanisław Węśławski with his sons. In the interwar period, Stanisław Węśławski was a lawyer and the music director of the Vilnius Polish Radio. During World War II, he was active in the ZWZ-AK and served as the underground president of the city of Vilnius. He was murdered on 2 December 1942 in Ponary. (Collections of Stanisław Węśławski)

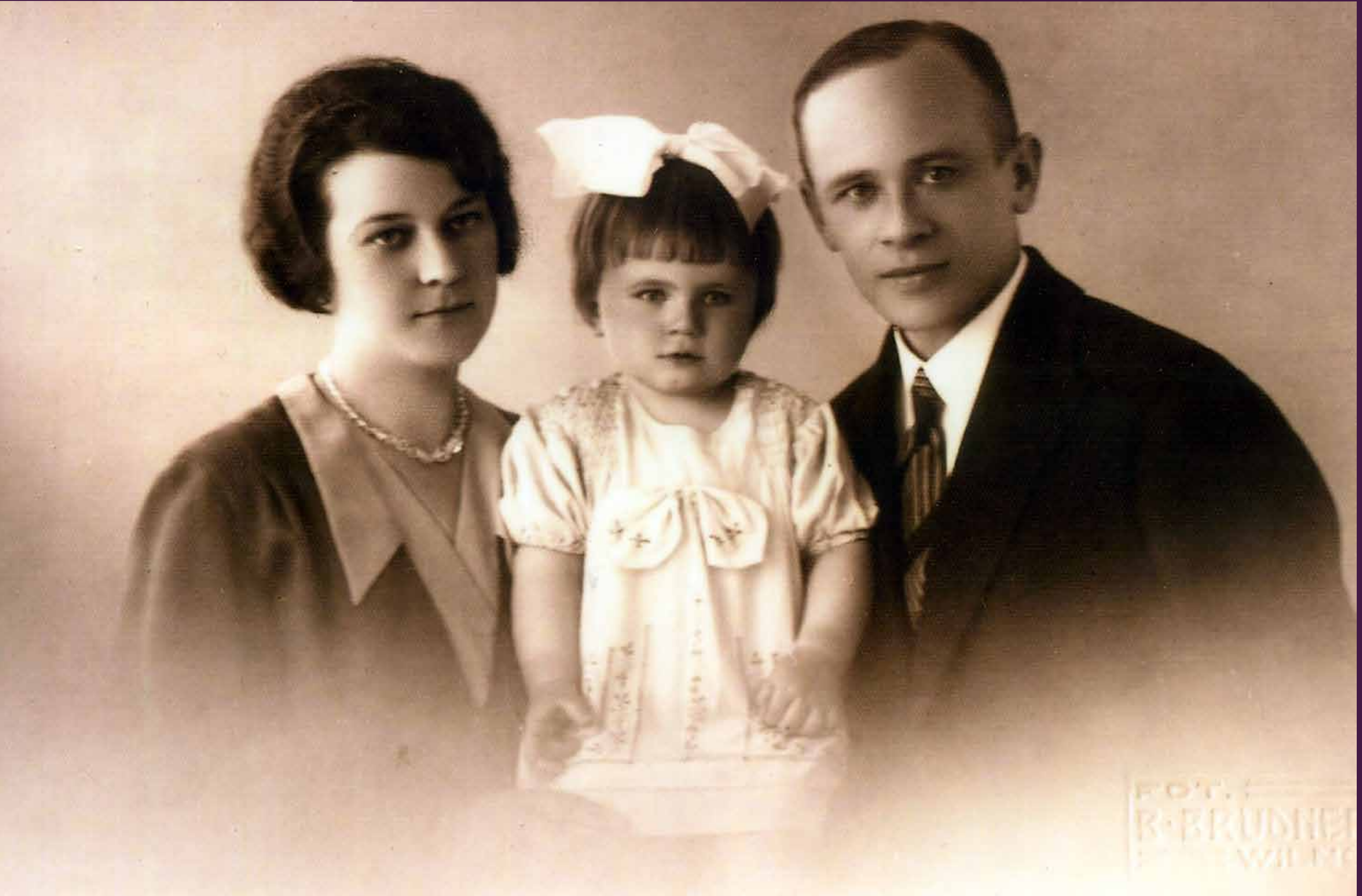
Indeks Józefa Tobjasza – studenta Uniwersyte-
tu Stefana Batorego w Wilnie (USB). W okresie
międzywojennym Józef Tobjasz był nauczycie-
lem w szkołach na Polesiu i na Wileńszczyźnie,
ukończył studia prawnicze na USB. W czasie
II wojny światowej był żołnierzem ZWZ-AK. Zo-
stał zamordowany 3 grudnia 1942 r. w Ponarach.
(Zbiory Emilii Stachurskiej)

The transcript of Józef Tobjasz – student of Stefan
Batory University in Vilnius (SBU). In the interwar
period, Józef Tobjasz was a teacher in schools in
Polesie and the Vilnius Region, he also graduated
from law studies at the SBU. During World War II he
was a soldier of the ZWZ-AK. He was murdered on
3 December 1942 in Ponary.
(Collections of Emilia Stachurska)

Władysław Cynk z żoną Marią i córką, 1933/1934 r. W okresie międzywojennym Władysław Cynk pracował w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Wilnie, występował w chórze „Echo”. W czasie II wojny światowej był żołnierzem ZWZ-AK. Został zamordowany 13 maja 1943 r. w Ponarach. (Zbiory Kazimierza Cynka)

Władysław Cynk with his wife Maria and their daughter, 1933/1934. In the interwar period, Władysław Cynk worked in the District Directorate of the State Railway in Vilnius, and performed in the “Echo” choir. During World War II he was a soldier of the ZWZ-AK. He was murdered on 13 May 1943 in Ponary. (Collections of Kazimierz Cynk)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

ŻOŁNIERZE ZWIĄZKU WALKI ZBROJNEJ- -ARMII KRAJOWEJ

SOLDIERS OF THE UNION OF ARMED STRUGGLE-HOME ARMY (ZWZ-AK)

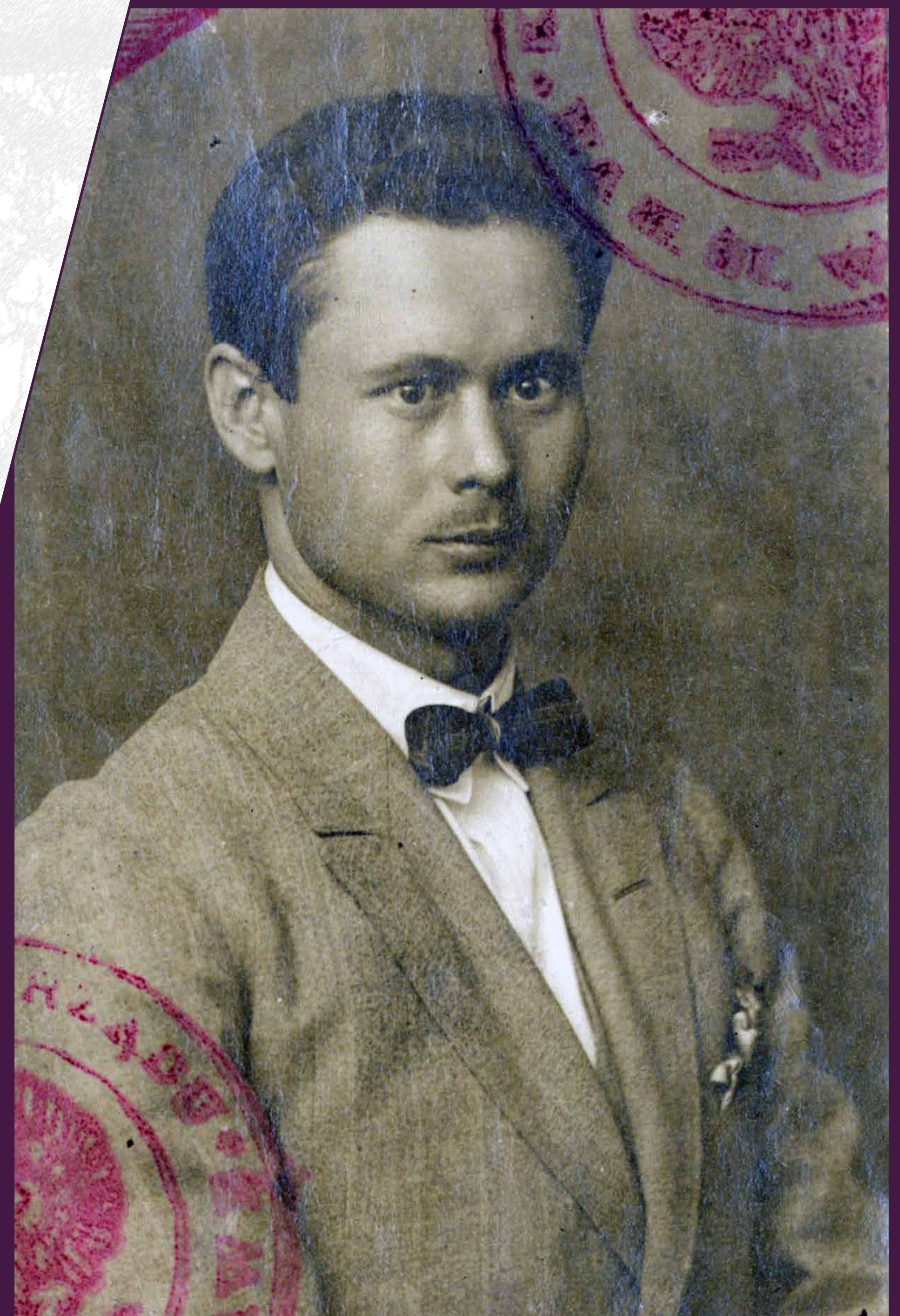
W ponarskich dołach ponieśli śmierć nie tylko wilnianie, ale także mieszkańcy innych miejscowości na Wileńszczyźnie związani z działalnością w organizacjach niepodległościowych. W lutym 1942 r. na odcinku kolejowym Podbródzie-Nowe Święciany aresztowano 6 Polaków z grupy dywersyjnej, których następnie rozstrzelano w Ponarach. W czerwcu 1942 r., pod zarzutem przynależności do organizacji konspiracyjnej, zamordowano 4 Polaków ujętych w okolicy Podbródzia. We wrześniu tego roku w Ponarach odbyły się egzekucje 21 Polaków przywiezionych z Jaszun. Na początku 1944 r. stracono 20 żołnierzy AK z Trok.

Not only Vilnius residents died in the pits of Ponary, but also residents of other towns in the Vilnius Region who were associated with independence organizations. In February 1942, 6 Poles from a sabotage group were arrested along the Pabradė-Švenčionėliai railway and shot in Ponary. In June 1942, 4 Poles captured near Pabradė were murdered on charges of belonging to an underground organization. In September that year, 21 Poles brought from Jašiūnai were executed in Ponary. At the beginning of 1944, 20 Home Army soldiers from Trakai were executed there.

Stanisław Wieloch z żoną Zofią i córką Krystyną. Stanisław Wieloch był zatrudniony we Wszechświatowym Związku Polaków „Światpol”. Z tego powodu w latach 1927–1938 przebywał w Brazylii. W czasie II wojny światowej był żołnierzem ZWZ-AK, kierował jednym z odcinków w wywiadzie „Wachlarz”. Został zamordowany 18 lutego 1943 r. w Ponarach.

(Zbiory Marii Wieloch)
Stanisław Wieloch with his wife Zofia and their daughter Krystyna. Stanisław Wieloch was employed in the Universal Union of Poles “Światpol”. For this reason, in 1927–1938 he stayed in Brazil. During World War II, he was a soldier of the ZWZ-AK and headed one of the sectors of the resistance organization “Wachlarz”. He was murdered on 18 February 1943 in Ponary.

(Collections of Maria Wieloch)

Fotografia Pawła Piotucha z dowodu osobistego wystawionego 24 października 1923 r. W okresie międzywojennym Paweł Piotuch pracował na stanowisku radiotelegrafisty w jednostce wojskowej w Równem na Wołyniu. W okresie II wojny światowej był żołnierzem ZWZ-AK w Wilnie. Został zamordowany 18 lutego 1943 r. w Ponarach.

(Zbiory AI PN)
Paweł Piotuch's photo from an ID card issued on 24 October 1923. In the interwar period, Paweł Piotuch worked as a radio operator in a military unit in Rivne in Volhynia. During World War II, he was a soldier of the ZWZ-AK in Vilnius. He was murdered on 18 February 1943 in Ponary.

(Collections of AI PN)

Jerzy Zahorski (przepasany szarfą) podczas przyjęcia w kwatrze konwentu korporacji „Polonia” w Wilnie w 1937 r. Jerzy Zahorski był absolwentem Wydziału Prawa Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Piastował godność prezesa konwentu korporacji „Polonia”. W czasie II wojny światowej był żołnierzem AK. Został zamordowany 5 kwietnia 1944 r. w Ponarach.

(Zbiory NAC)
Jerzy Zahorski (with a sash) during a party at the headquarters of the Konwent Polonia corporation in Vilnius in 1937. Jerzy Zahorski was a graduate of the Law Faculty of the Stefan Batory University in Vilnius. He held the office of president of the Konwent Polonia corporation. During World War II he was a Home Army soldier. He was murdered on 5 April 1944 in Ponary.

(Collections of NAC)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

ZWIĄZEK WOLNYCH POLAKÓW

ASSOCIATION OF FREE POLES

Bronisław Oleszkiewicz niesie sztandar Państwowej Szkoły Technicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Wilnie, 28 listopada 1938 r. Był uczniem Wydziału Elektrycznego Państwowej Szkoły Technicznej i członkiem ZWP. Został zamordowany 12 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Marii Neuman)

Bronisław Oleszkiewicz carries the banner of the Marshal Józef Piłsudski State Technical School in Vilnius, 28 November 1938. He was a student of the Electrical Department of the State Technical School and a member of the ZWP. He was murdered on 12 May 1942 in Ponary. (Collections of Maria Neuman)

Tadeusz Chudyba z matką Wandą i siostrą Zofią. Tadeusz Chudyba był uczniem Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie i członkiem ZWP. Został zamordowany 12 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Joanny Basińskiej)

Tadeusz Chudyba with his mother Wanda and sister Zofia. Tadeusz Chudyba was a student of the Adam Mickiewicz Middle School in Vilnius and a member of the ZWP. He was murdered on 12 May 1942 in Ponary. (Collections of Joanna Basińska)

Związek Wolnych Polaków (ZWP) był młodzieżową organizacją konspiracyjną założoną we wrześniu 1939 r. w Wilnie. Od grudnia 1939 r. był podporządkowany Służbie Zwycięstwu Polski-Związkowi Walki Zbrojnej-Armii Krajowej. ZWP składał się głównie z uczniów bądź absolwentów wileńskich szkół, przede wszystkim Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta, Gimnazjum im. Adama Mickiewicza oraz Liceum im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Pierwszym komendantem organizacji został Jan Kazimierz Mackiewicz „Konrad”. Podstawową działalność ZWP stanowiły: podniesienie na duchu ciężko doświadczanego polskiego społeczeństwa poprzez wydawanie ulotek i pism okolicznościowych, organizowanie tajnego nauczania i szkolenia wojskowego, a także uprawianie małego sabotażu.

The Association of Free Poles (ZWP) was a youth underground organization founded in September 1939 in Vilnius. From December 1939, it was subordinated to the Polish Victory Service-Union of Armed Struggle-Home Army. ZWP consisted mainly of students or graduates of Vilnius schools, primarily the King Zygmunt August Middle School, the Adam Mickiewicz Middle School and the Jan and Jędrzej Śniadeckis High School. The first commander of the organization was Jan Kazimierz Mackiewicz “Konrad”. The primary objective of the ZWP was to raise the spirits of the hard-pressed Polish society by publishing leaflets and occasional letters, organizing clandestine teaching and military training, as well as performing acts of small sabotage.

Henryk Piłś z matką Malwiną i młodszym bratem Janem przed domem przy ul. Połockiej na Zarzeczu w Wilnie, 1941 r. Henryk Piłś był uczniem Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie i członkiem ZWP. Został zamordowany 12 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Alicji Gulanowskiej-Kowalczyk)

Henryk Piłś with his mother Malwina and younger brother Jan in front of a house at Połocka Street in Užupis in Vilnius, 1941. Henryk Piłś was a student of the Adam Mickiewicz Middle School in Vilnius and a member of the ZWP. He was murdered on 12 May 1942 in Ponary. (Collections of Alicja Gulanowska-Kowalczyk)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

REPRESJE WOBEC CZŁONKÓW ZWIĄZKU WOLNYCH POLAKÓW

REPRESSIONS AGAINST MEMBERS OF THE ASSOCIATION OF FREE POLES

Józef Markowski (z prawej) na nartach w wileńskiej dzielnicy Lipówka. W czasie II wojny światowej Józef Markowski był członkiem ZWP, wytwarzał karty żywnościowe. Został zamordowany 5 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Zofii Kozubek)

Józef Markowski (on the right) skiing in the Liepkalnis district of Vilnius. During World War II, Józef Markowski was a member of the ZWP, and produced food stamps. He was murdered on 5 May 1942 in Ponary. (Collections of Zofia Kozubek)

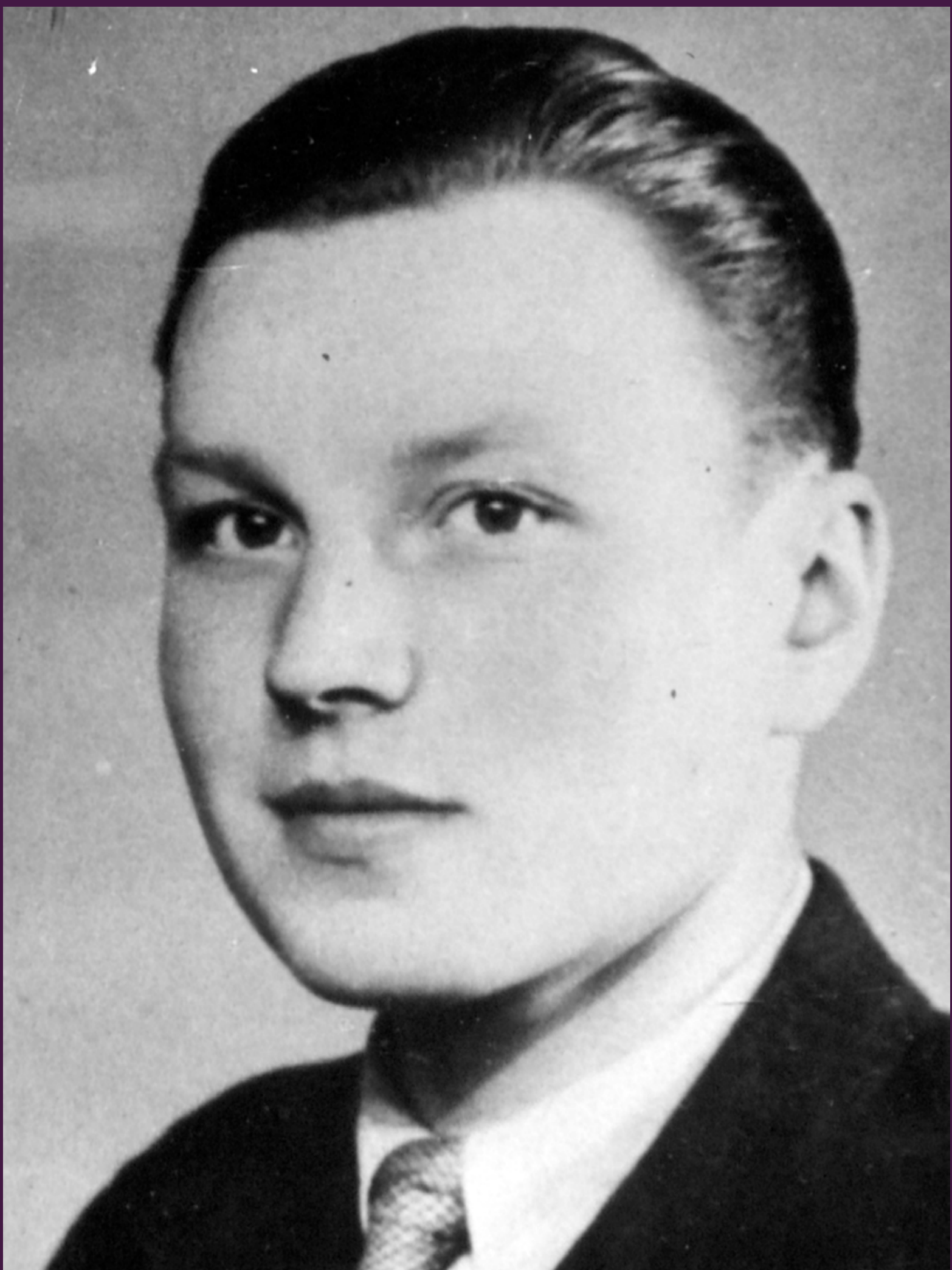
Tymczasowe zaświadczenie tożsamości Zdzisława Nardy wystawione 13 listopada 1939 r. w Wilnie. Zdzisław Nardy był uczniem Gimnazjum Ojców Jezuitów oraz Liceum im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Wilnie. W czasie II wojny światowej był członkiem ZWP. Został zamordowany 12 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory SRP)

Zdzisław Nardy's temporary identity certificate issued on 13 November 1939 in Vilnius. Zdzisław Nardy was a student of the Jesuit Fathers Middle School and the Jan and Jędrzej Śniadeckis High School in Vilnius. During World War II he was a member of the ZWP. He was murdered on 12 May 1942 in Ponary. (Collections of SRP)

Członkowie Związku Wolnych Polaków byli poddawani represjom przez kolejnych okupantów: Litwinów, Sowieców, ale największy cios w organizację wymierzili Niemcy. Na przełomie września i października 1941 r. aresztowani zostali Jan Kazimierz Mackiewicz i inni członkowie ZWP. Pierwsze większe egzekucje obejmujące młodych konspiratorów miały miejsce 5, 12 i 13 maja 1942 r. w Ponarach.

Litwini z oddziału specjalnego zamordowali wówczas prawie stu członków organizacji. Niektórzy z nich byli niepełnoletni. Pojedynczy członkowie Związku ponieśli śmierć w Ponarach w 1943 r. i na początku 1944 r.

Members of the Association of Free Poles were repressed by successive occupiers: Lithuanians, Soviets, and lastly Germans, who dealt the greatest blow to the organization. At the end of September and beginning of October 1941, Jan Kazimierz Mackiewicz and other members of the ZWP were arrested. The first major executions involving young conspirators took place on 5, 12 and 13 May 1942 in Ponary. Lithuanians from the special-ops unit murdered almost a hundred members of the organization. Some of them were underage. Individual members of the Association died in Ponary in 1943 and at the beginning of 1944.

Zygmunt Bryżuk był uczniem Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Wilnie. W czasie II wojny światowej pracował jako robotnik na kolei. Był członkiem ZWP. Został zamordowany w 1943 r. w Ponarach. (Zbiory Janiny Bryżuk-Kisiel)

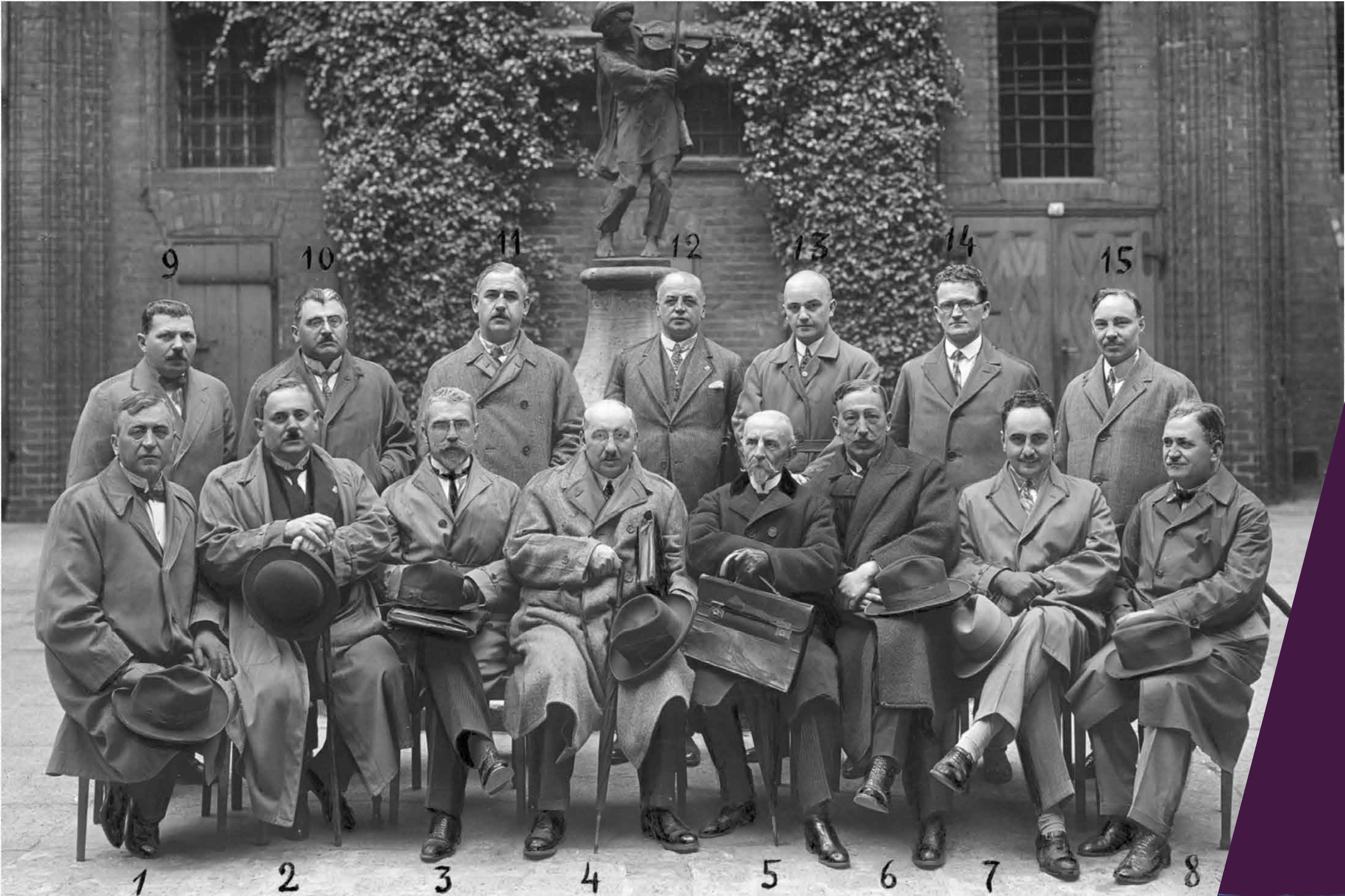
Zygmunt Bryżuk was a student of the Adam Mickiewicz Middle School in Vilnius. During World War II he worked as a railway worker. He was a member of the ZWP. He was murdered in 1943 in Ponary. (Collections of Janina Bryżuk-Kisiel)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Gdańsku

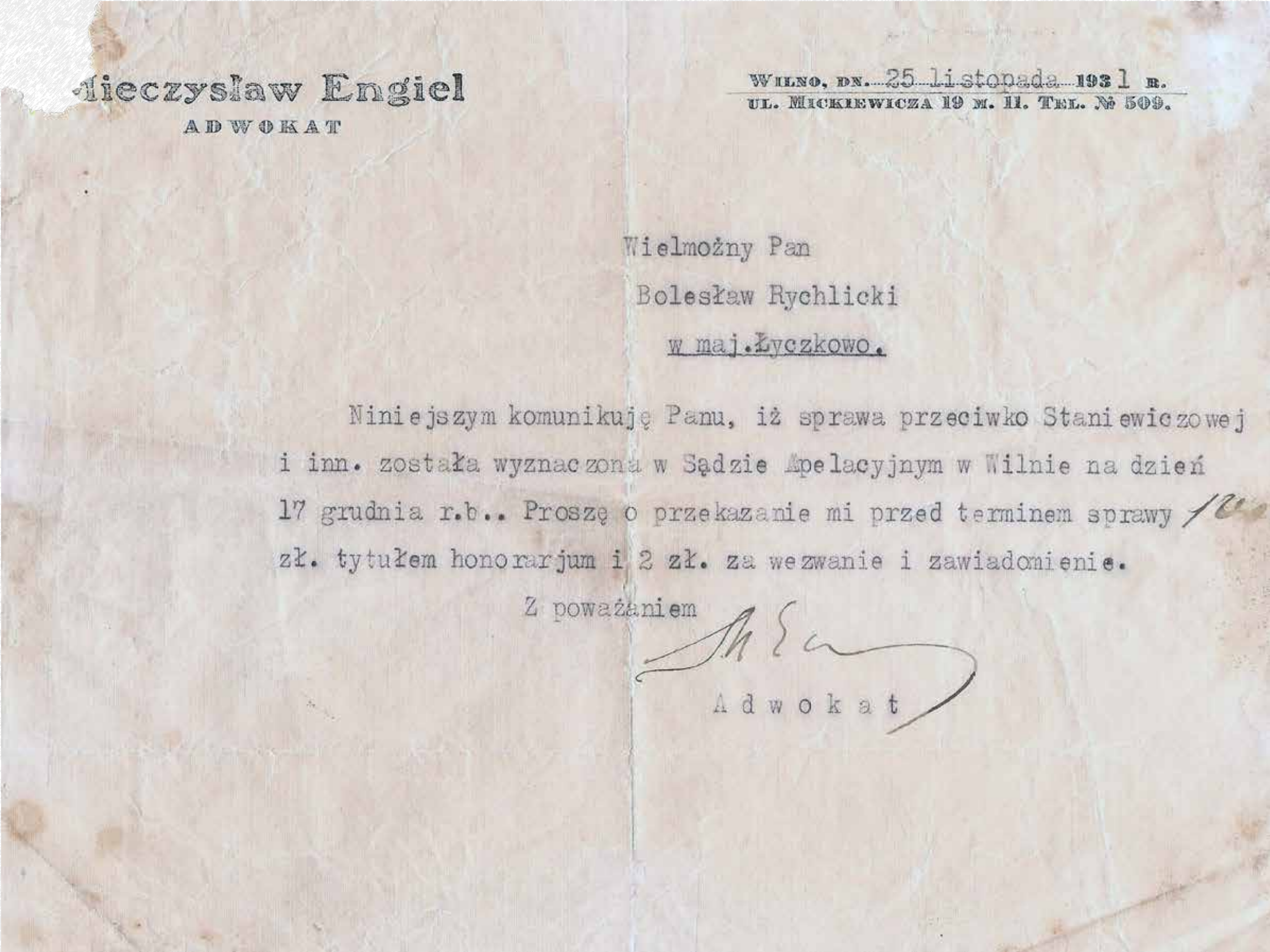
ZAKŁADNICY HOSTAGES

Mieczysław Engiel (siedzi drugi od prawej, nr 7) wśród uczestników IV Zjazdu Adwokatów Polskich w Toruniu w 1928 r. Mieczysław Engiel był adwokatem i radnym miasta Wilna. Wraz z innymi zakładnikami został zamordowany 17 września 1943 r. w Ponarach. (Zbiory NAC)
Mieczysław Engiel (sitting second from the right, no. 7) among the participants of the 4th Congress of Polish Lawyers in Toruń in 1928. Mieczysław Engiel was a lawyer and a councillor of the city of Vilnius. He was murdered along with other hostages on 17 September 1943 in Ponary. (Collections of NAC)

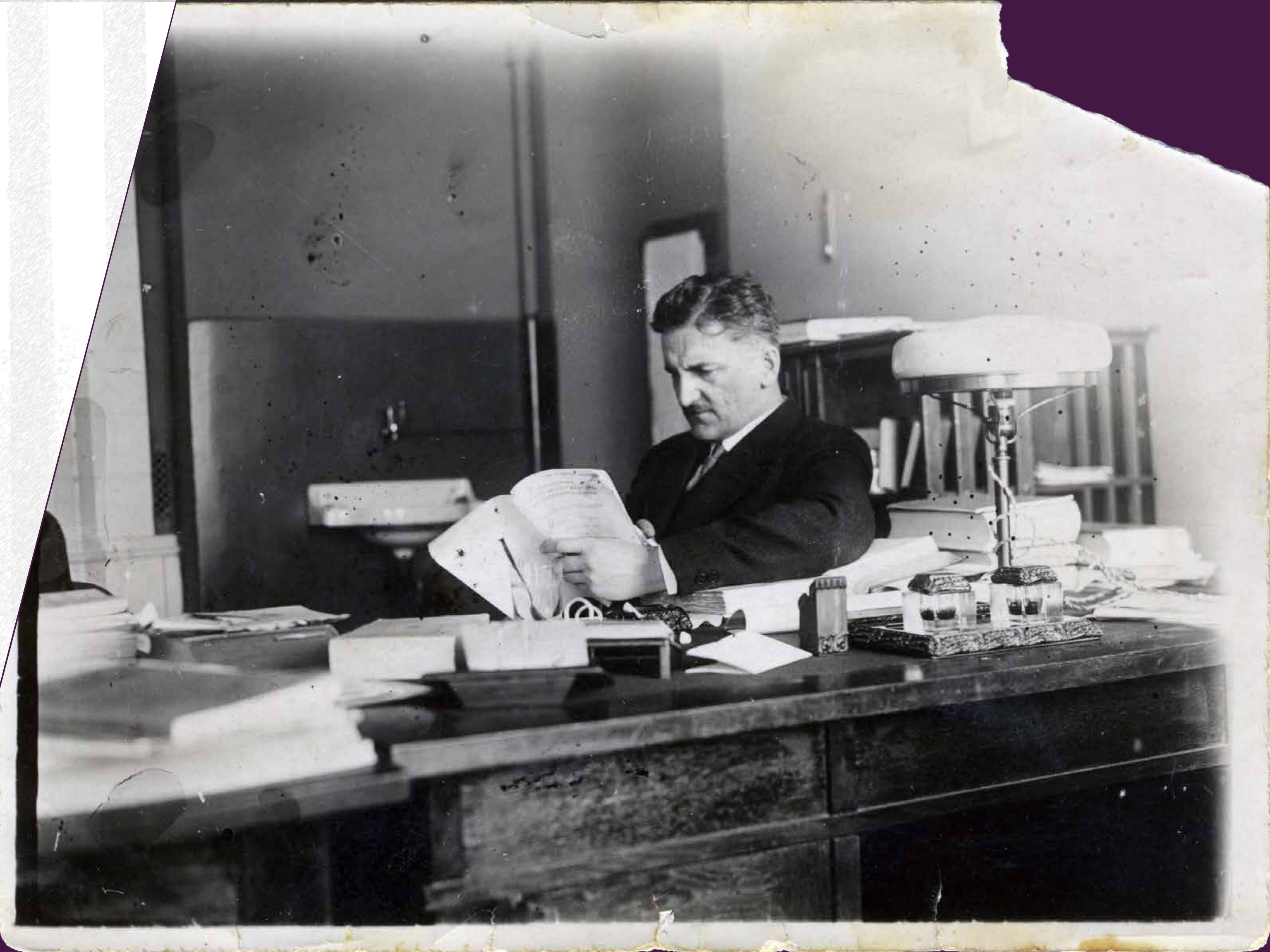
15 września 1943 r., w Wilnie, żołnierze Armii Krajowej wykonali wyrok śmierci na funkcjonariuszu litewskiej policji kryminalnej i, jednocześnie, agencie Gestapo Marijonasie Podabasie, który bezwzględnie tropił i niszczył polskie podziemie. W odwecie Niemcy aresztowali stu wybitnych mieszkańców Wilna: byłych pracowników naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego, artystów i urzędników, którzy następnie zostali zakładnikami. Dziesięcioro z nich Litwini zamordowali 17 września 1943 r. w Ponarach.

On 15 September 1943, in Vilnius, soldiers of the Home Army carried out the death sentence on an officer of the Lithuanian criminal police and, at the same time, a Gestapo agent, Marijonas Podabas, who had been ruthlessly tracking down and destroying the Polish underground. In retaliation, the Germans arrested 100 outstanding residents of Vilnius: former scientists of the Stefan Batory University, artists and officials, and took them hostage. Ten of them were murdered by Lithuanians on 17 September 1943 in Ponary.

Pismo Mieczysława Engiela do swojego klienta z 25 listopada 1931 r. (Zbiory Przemysława Namsołka)
Mieczysław Engiel's letter to his client dated 25 November 1931. (Collections of Przemysław Namsołek)

Wśród zamordowanych zakładników znalazł się światowej sławy onkolog prof. Kazimierz Pelczar. W 1930 r. został powołany na stanowisko kierownika Katedry Patologii Ogólnej i Eksperymentalnej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Był założycielem Zakładu Lecznico-Badawczego dla Chorych na Nowotwory w Wilnie. (Zbiory Kazimierza Piotra Pelczara)
Among the murdered hostages was the world-famous oncologist professor Kazimierz Pelczar. In 1930, he was appointed head of the Department of General and Experimental Pathology at the Faculty of Medicine of the Stefan Batory University in Vilnius. He was the founder of the Treatment and Research Institute for Cancer Patients in Vilnius. (Collections of Kazimierz Piotr Pelczar)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

INNE POLSKIE OFIARY ZBRODNI PONARSKIEJ

OTHER POLISH VICTIMS OF THE PONARY MASSACRE

Karol Wyrwicz-Wichrowski był aktorem wileńskich teatrów „Reduta” i „Lutnia”. W czasie okupacji niemieckiej został zatrudniony w charakterze kierownika gospodarczego garbarni. Brał udział w nielegalnych zakupach i sprzedaży skór, a pozyskane pieniądze przekazywał wileńskim aktorom. Ta działalność przyczyniła się do jego aresztowania. Został zamordowany 7 lipca 1943 r. w Ponarach. (Zbiory NAC)

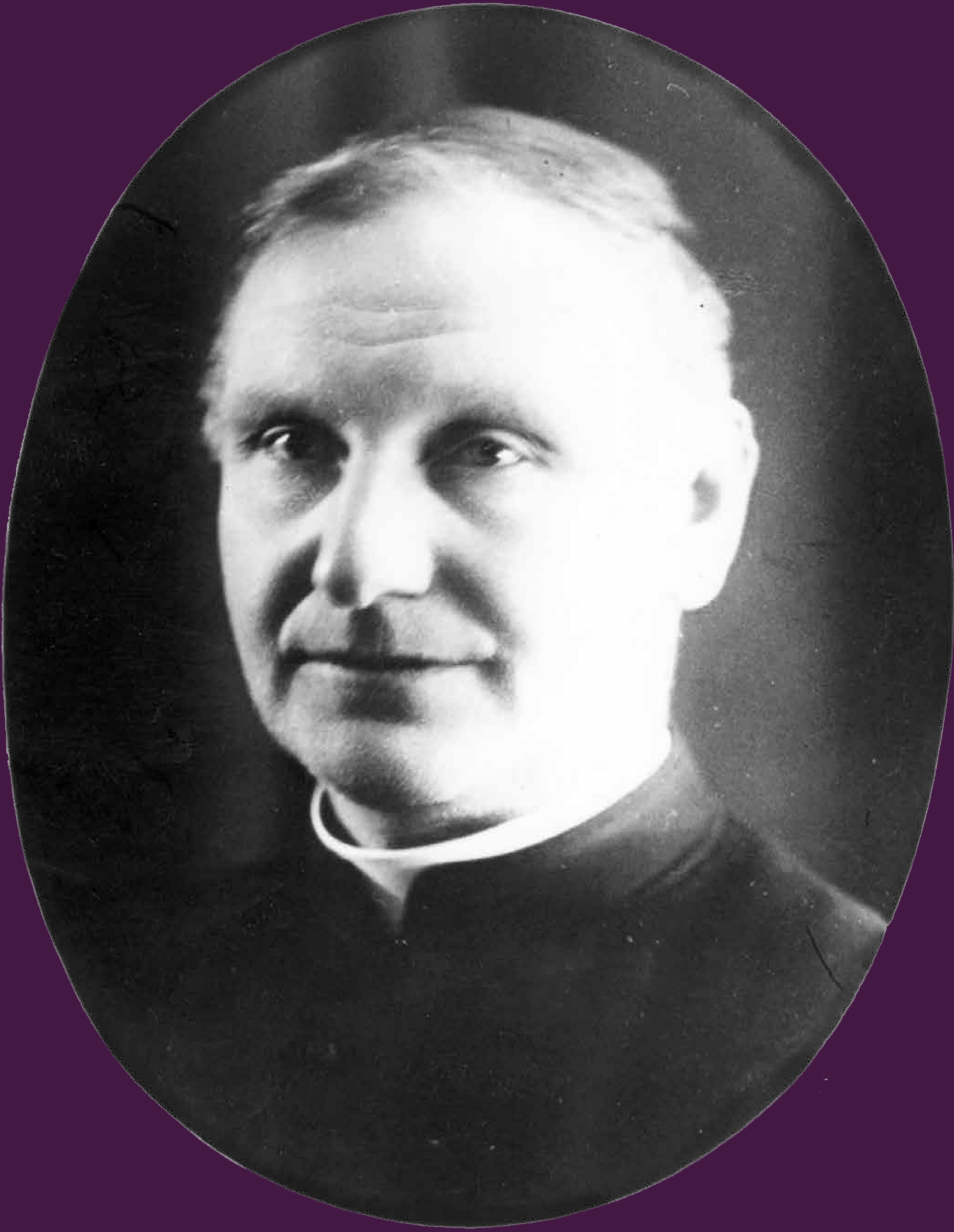
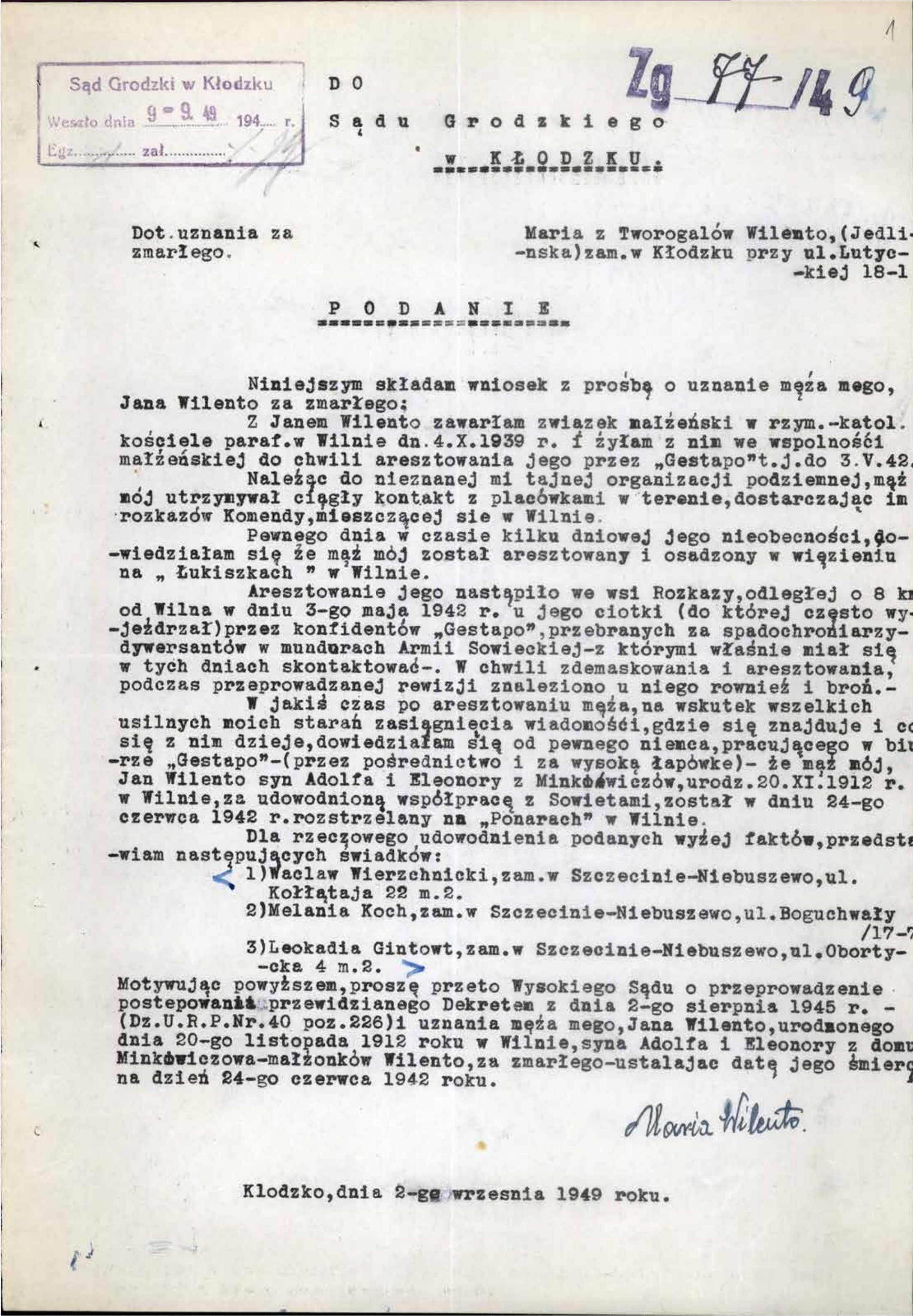
Karol Wyrwicz-Wichrowski was an actor at the “Reduta” and “Lutnia” theatres in Vilnius. During the German occupation, he was employed as the economic manager of a tannery. He participated in illegal purchases and sales of leather, and donated the obtained money to Vilnius actors. This activity contributed to his arrest. He was murdered on 7 July 1943 in Ponary. (Collections of NAC)

Spośród innych polskich ofiar Zbrodni należy wymienić osoby zaangażowane w pomoc Żydom. Polacy byli również aresztowani, a następnie mordowani w Ponarach, z powodu udziału w akcjach dywersyjnych (m.in. na kolei), nielegalnego posiadania broni palnej, współpracy z sowiecką partyzantką, działalności komunistycznej oraz popełniania przestępstw kryminalnych.

Among other Polish victims of the Massacre, we should mention those involved in helping Jews. Poles were also arrested and murdered in Ponary because of their participation in diversionary actions (i.a. on the railway), illegal possession of firearms, cooperation with the Soviet partisans, pro-communist activity and committing criminal offences.

Wniosek Marii Wilento do Sądu Grodzkiego w Kłodzku z 2 września 1949 r. o uznanie męża Jana Wilento za zmarłego. Jan Wilento za współpracę z Sowietami został zamordowany 24 czerwca 1942 r. w Ponarach. (Zbiory AI PN)

Maria Wilento's request to the Municipal Court in Kłodzko dated 2 September 1949 to recognize her husband Jan Wilento as dead. Jan Wilento was murdered on 24 June 1942 in Ponary for collaborating with the Soviets. (Collections of AI PN)

Ks. Romuald Świrkowski sprawował funkcję prezesa Akcji Katolickiej w Wilnie. W latach 1941–1942 był proboszczem parafii św. Ducha w Wilnie. Został mianowany przedstawicielem Kurii Arcybiskupiej w Radzie Wojewódzkiej ZWZ-AK. Był zaangażowany w pomoc Żydom. Został zamordowany 5 maja 1942 r. w Ponarach. (Zbiory Józefa Waldemara Świrkowskiego)

Fr. Romuald Świrkowski was the president of the Catholic Action in Vilnius. In 1941–1942 he was the pastor of the Holy Spirit parish in Vilnius. He was appointed a representative of the Archbishop's Curia in the Provincial Council of the ZWZ-AK. He was involved in helping Jews. He was murdered on 5 May 1942 in Ponary. (Collections of Józef Waldemar Świrkowski)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Gdańsku

OFIARY INNYCH NARODOWOŚCI

VICTIMS OF OTHER NATIONALITIES

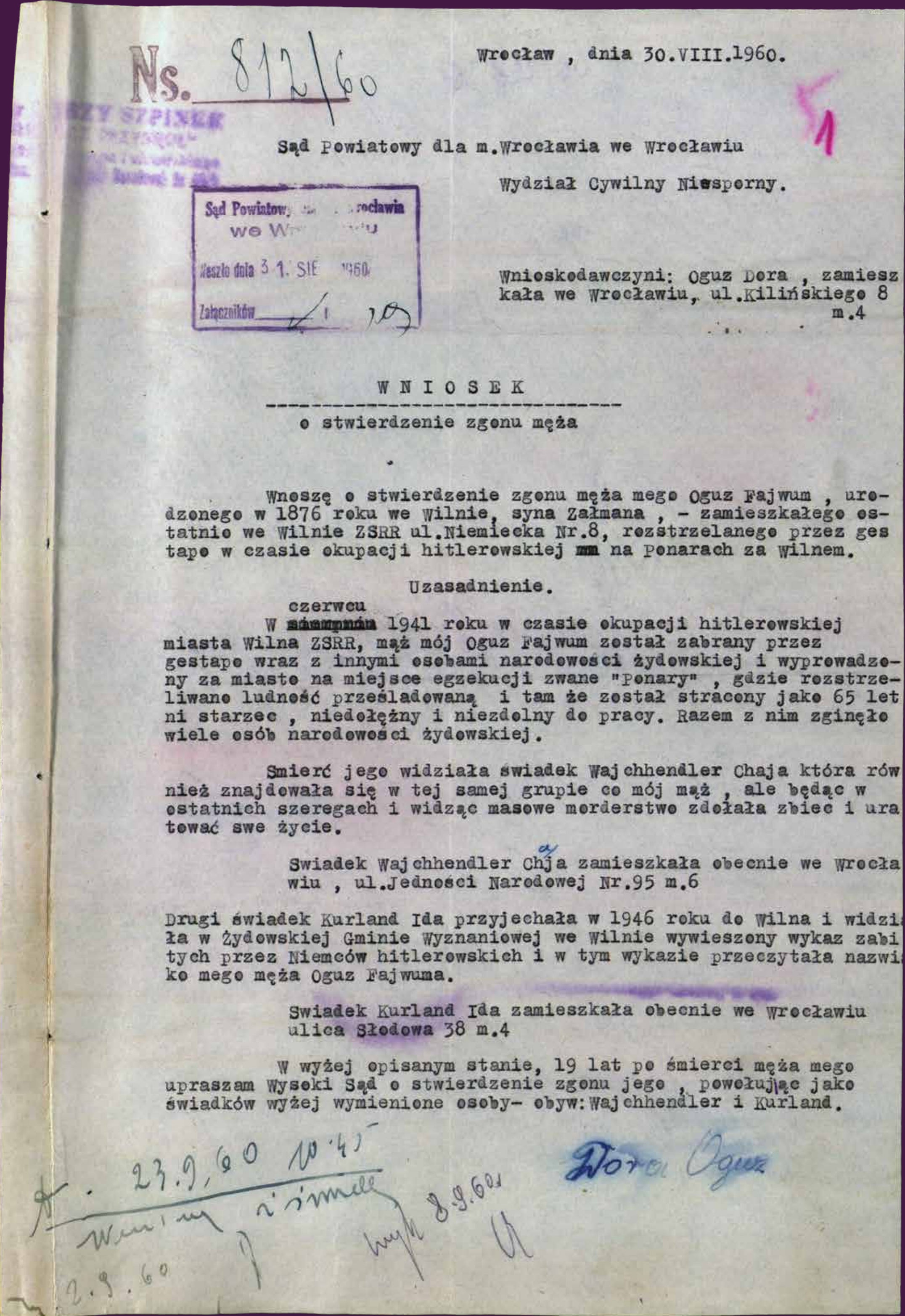

Pomnik w Ponarach upamiętniający ofiary żydowskie.
(Fot. Przemysław Namsólek)
Monument in Ponary commemorating Jewish victims.
(Photo: Przemysław Namsólek)

Ponary to miejsce kaźni wielu narodowości. Wśród ofiar najczęściej było obywateli polskich narodowości żydowskiej, ale mordowani byli także Romowie, Tatarzy i Białorusini. Wszyscy byli obywatelami II Rzeczypospolitej. W Ponarach ginęli także jeńcy sowieccy oraz działacze komunistyczni narodowości litewskiej współpracujący z Sowietami. W maju 1944 r. Niemcy rozstrzelali tam również 86 żołnierzy Litewskiego Korpusu Lokalnego (Lietuvos Vietinė Rinktinė). Był to specjalny oddział ochotniczy dowodzony przez oficerów litewskich, który walczył u boku armii niemieckiej.

Ponary is a place of execution of people of many nationalities. Most of the victims were Polish citizens of Jewish nationality, but Romani, Tatars and Belarusians were also murdered. They were all citizens of the Second Polish Republic. Soviet prisoners of war and communist activists of Lithuanian nationality who collaborated with the Soviets also died in Ponary. In May 1944, the Germans also shot 86 soldiers of the Lithuanian Local Corps (Lietuvos Vietinė Rinktinė). It was a special volunteer unit commanded by Lithuanian officers that fought alongside the German army.

Wniosek Dory Oguz do Sądu Powiatowego dla miasta Wrocławia z 30 sierpnia 1960 r. o uznanie męża Fajwuma Oguz za zmarłego. Fajwum Oguz został zamordowany w 1941 r. w Ponarach.
(Zbiory AIPN)
Dora Oguz's request to the District Court for the city of Wrocław dated 30 August 1960 to recognize her husband Fajwum Oguz as dead. Fajwum Oguz was murdered in 1941 in Ponary.
(Collections of AIPN)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

ZACIERANIE ŚLADÓW ZBRODNI PONARSKIEJ

COVERING UP THE TRACES OF THE PONARY MASSACRE

Prace ekshumacyjne w Ponarach w sierpniu 1944 r.
(Zbiory AIPN)
Exhumation works in Ponary in August 1944.
(Collections of AIPN)

Prace ekshumacyjne w Ponarach w sierpniu 1944 r.
(Zbiory AIPN)
Exhumation works in Ponary in August 1944.
(Collections of AIPN)

Dół śmierci w Ponarach.
(Fot. Stanisław Bieg)
A death pit in Ponary.
(Photo: Stanisław Bieg)

Jesienią 1943 r. rozpoczął się proces zacierania śladów zbrodni. Niemcy zorganizowali grupę złożoną z kilkudziesięciu Żydów i jeńców sowieckich, którzy od grudnia 1943 r. do kwietnia 1944 r. byli zmuszani do wydobywania zwłok, spalania ich na stosach oraz do miażdżenia kości pozostałych po spalaniu. W styczniu 1944 r. Niemcy przystąpili do niszczenia dokumentów zawierających wykazy osób zamordowanych w Ponarach. Z powodu spalania zwłok i zniszczenia większości dokumentów nie da się już ustalić dokładnej liczby pomordowanych. Szacuje się, że w okresie od początku lipca 1941 r. do początku lipca 1944 r. w Ponarach zamordowano około 100 tys. osób. Około 70 tys. ofiar to Żydzi. Liczba zamordowanych Polaków waha się, według różnych ustaleń, od 2 tys. do 20 tys.

In the autumn of 1943, the process of covering up the traces of the crime began. The Germans organized a group of several dozen Jews and Soviet prisoners of war who, from December 1943 to April 1944, were forced to excavate corpses, burn them on pyres and crush the bones left after burning. In January 1944, the Germans began to destroy documents containing lists of people murdered in Ponary. Due to the burning of the corpses and the destruction of most of the documents, it is no longer possible to determine the exact number of people murdered. It is estimated that in the period from the beginning of July 1941 to the beginning of July 1944, about 100,000 people were murdered in Ponary. About 70,000 of the victims were Jews. According to various estimates, the number of murdered Poles ranges from 2,000 to 20,000.

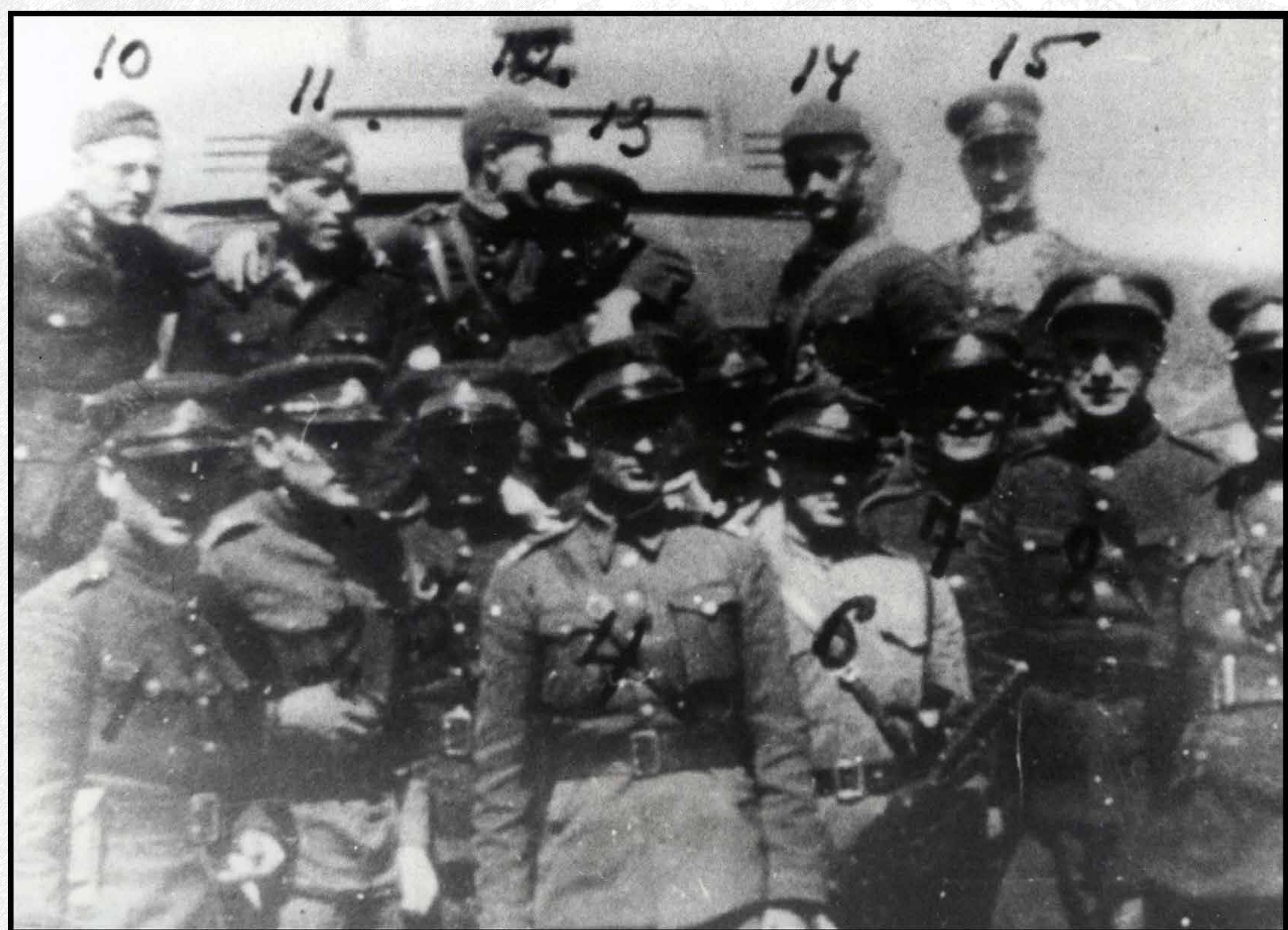

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

PROCESY SPRAWCÓW ZBRODNI PONARSKIEJ

TRIALS OF THE PERPETRATORS OF THE PONARY MASSACRE

Viktoras Galvanauskas (nr 4) wśród członków oddziału specjalnego, 1941 r.
(Zbiory AIPN)
Viktoras Galvanauskas (no. 4) among members of the special-ops unit, 1941.
(Collections of AIPN)

Większość litewskich sprawców ludobójstwa w Ponarach opuściła Wilno wraz z wycofującymi się Niemcami w lipcu 1944 r. Część z nich, korzystając z fałszywych dokumentów, pozostała w Polsce, a inni udali się dalej na zachód. Większość oprawców uniknęła odpowiedzialności karnej. W latach 1944–1978 sowieckie trybunały skazały 21 członków oddziału specjalnego, większość z nich na karę śmierci. W latach siedemdziesiątych XX w. przed sądami w Warszawie i w Olsztynie toczyły się procesy czterech członków Oddziału Specjalnego. Jan Borkowski vel Jonas Barkauskas, Józef Miakisz vel Juozas Miakiszius, Władysław Butkun vel Vladas Butkunas i Witold Gilwiński vel Viktoras Galvanauskas zostali skazani na karę śmierci, zamienioną następnie przez Radę Państwa na karę 25 lat pozbawienia wolności.

Most of the Lithuanian perpetrators of the genocide in Ponary left Vilnius with the retreating Germans in July 1944. Some of them, using false documents, stayed in Poland, while others went further west. Most perpetrators escaped criminal liability. Between 1944 and 1978, Soviet tribunals sentenced 21 members of the special-ops unit, most of them to death. In the 1970s, the trials of four members of the Special Branch were pending before the courts in Warsaw and Olsztyn. Jan Borkowski aka Jonas Barkauskas, Józef Miakisz aka Juozas Miakiszius, Władysław Butkun aka Vladas Butkunas and Witold Gilwiński aka Viktoras Galvanauskas were sentenced to death, a sentence later changed by the State Council to 25 years of imprisonment.

Wśród spraw rozpatrywanych w latach 1945–1946 przed Międzynarodowym Trybunałem Wojennym w Norymberdze omawiana była również Zbrodnia Ponarska. Jednak kwestia zbrodni nie doczekała się wówczas właściwego osądu. W późniejszych latach przed Amerykańskim Trybunałem Wojskowym w Norymberdze i przed niemieckimi sądami toczyło się kilka procesów przeciwko członkom Einsatzgruppen i Einsatzkommando oraz członkom policji bezpieczeństwa i służby bezpieczeństwa, biorącym udział m.in. w masowych egzekucjach w Ponarach. Kilku oskarżonych zostało uznanych za winnych zarzucanych im czynów i skazanych na kary śmierci i kary więzienia.

The Ponary Massacre was among the cases examined in the years 1945–1946 before the International War Tribunal in Nuremberg. However, at that time it did not receive the proper judgement. In later years, several trials were held before the American Military Tribunal in Nuremberg and before German courts against members of the Einsatzgruppen and Einsatzkommando as well as members of the security police and security service, who participated in, i.a., the mass executions in Ponary. Several of the accused were found guilty and sentenced to death or imprisonment.

W pozycji leżącej członek oddziału specjalnego Vladas Butkunas
(Zbiory AIPN)
Lying down, a member of the special-ops unit Vladas Butkunas.
(Collections of AIPN)

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

WALKA O PAMIĘĆ

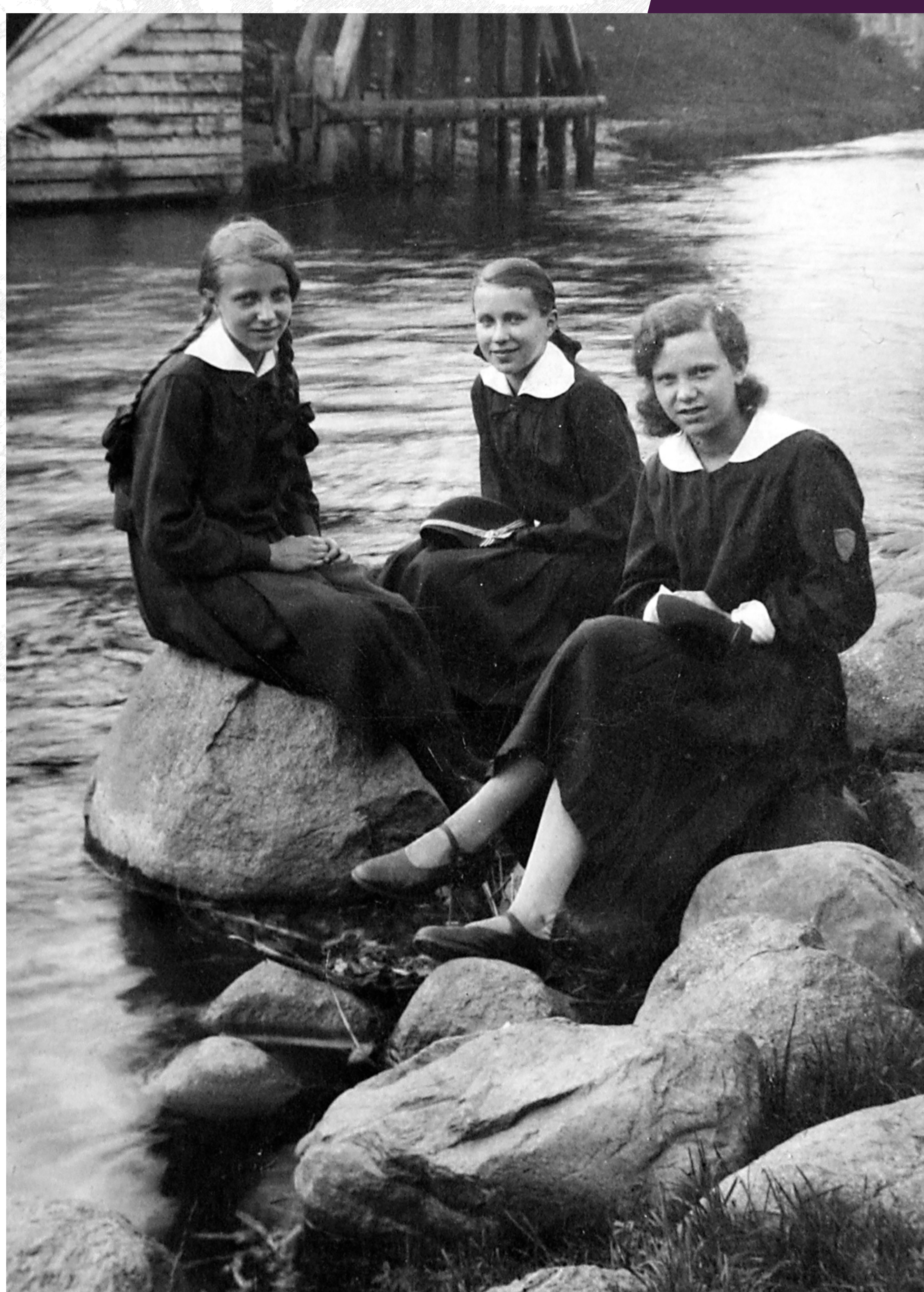
STRUGGLE FOR REMEMBRANCE

Pierwszą strażniczką pamięci o Zbrodni Ponarskiej była Helena Pasierbska. W czasie kolejnych okupacji Wilna była łączniczką ZWZ-AK. W 1942 r. została aresztowana przez Saugumą i przez kilka miesięcy była osadzona w więzieniu na Łukiszkach. Nie zaprzestała działalności konspiracyjnej. W czasie operacji „Ostra Brama” w lipcu 1944 r. pełniła funkcję sanitariuszki. Po wojnie mieszkała w Gdańsku, gdzie ukończyła studia polonistyczne. Następnie pracowała jako nauczycielka w jednej z gdańskich szkół. W latach osiemdziesiątych XX w. nawiązała pierwsze kontakty z bliskimi ofiar Zbrodni Ponarskiej. Po 1989 r. Helena Pasierbska prowadziła kwerendy w wileńskich archiwach, w których odnalazła wykazy Polaków zamordowanych w Ponarach. Była autorką pierwszych w Polsce książek poświęconych Zbrodni Ponarskiej. Została jedną z założycielek i pierwszym prezesem Stowarzyszenia Rodzina Ponarska.

W latach 2000–2006 Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Gdańsku prowadziła dwa śledztwa w sprawie masowych zabójstw osób narodowości polskiej i osób narodowości żydowskiej w latach 1941–1944 w Ponarach. Oba śledztwa zostały umorzone wobec śmierci ustalonych sprawców zbrodni oraz wobec niewykrycia pozostałych sprawców zbrodni. W 2008 r. IPN wydał pracę doktorską Moniki Tomkiewicz pt. „Zbrodnia w Ponarach 1941–1944”. W 2022 r. nakładem IPN ukazało się drugie, poprawione i uzupełnione wydanie tej książki.

The first guardian of the memory of the Ponary Massacre was Helena Pasierbska. During the subsequent occupations of Vilnius, she was a liaison officer of the ZWZ-AK. In 1942, she was arrested by Saugumas and imprisoned in the Lukiškės Prison for several months. She did not stop her underground activity. She was a nurse during Operation “Ostra Brama” in July 1944. After the war, she lived in Gdańsk, where she graduated in Polish studies. Then she worked as a teacher in one of the schools in Gdańsk. In the 1980s, she established her first contacts with the relatives of the victims of the Ponary Massacre. After 1989, Helena Pasierbska conducted queries in Vilnius archives, where she found lists of Poles murdered in Ponary. She was the author of the first books devoted to the Ponary Massacre published in Poland. She became one of the founders and the first president of the Ponary Family Association.

In the years 2000–2006, the Branch Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation of the Institute of National Remembrance in Gdańsk conducted two investigations into the mass murders of people of Polish nationality and people of Jewish nationality in Ponary in 1941–1944. Both investigations were discontinued due to the death of the identified perpetrators of the crime and the failure to detect the remaining perpetrators. In 2008, the Institute of National Remembrance published Monika Tomkiewicz's doctoral thesis entitled The Ponary Massacre 1941–1944. In 2022, the Institute published the second, corrected and supplemented edition of this book.

Helena Pasierbska (pierwsza od lewej) z koleżankami, druga połowa lat trzydziestych XX w. (Zbiory Andrzeja Pasierbskiego)
Helena Pasierbska (first from the) with her friends, second half of the 1930s. (Collections of Andrzej Pasierbski)

Wystąpienie Heleny Pasierbskiej podczas spotkania Stowarzyszenia Rodzina Ponarska w Warszawie, 22 stycznia 1996 r. (Zbiory Andrzeja Pasierbskiego)
Helena Pasierbska's speech during the meeting of the Ponary Family Association in Warsaw, 22 January 1996. (Collections of Andrzej Pasierbski)

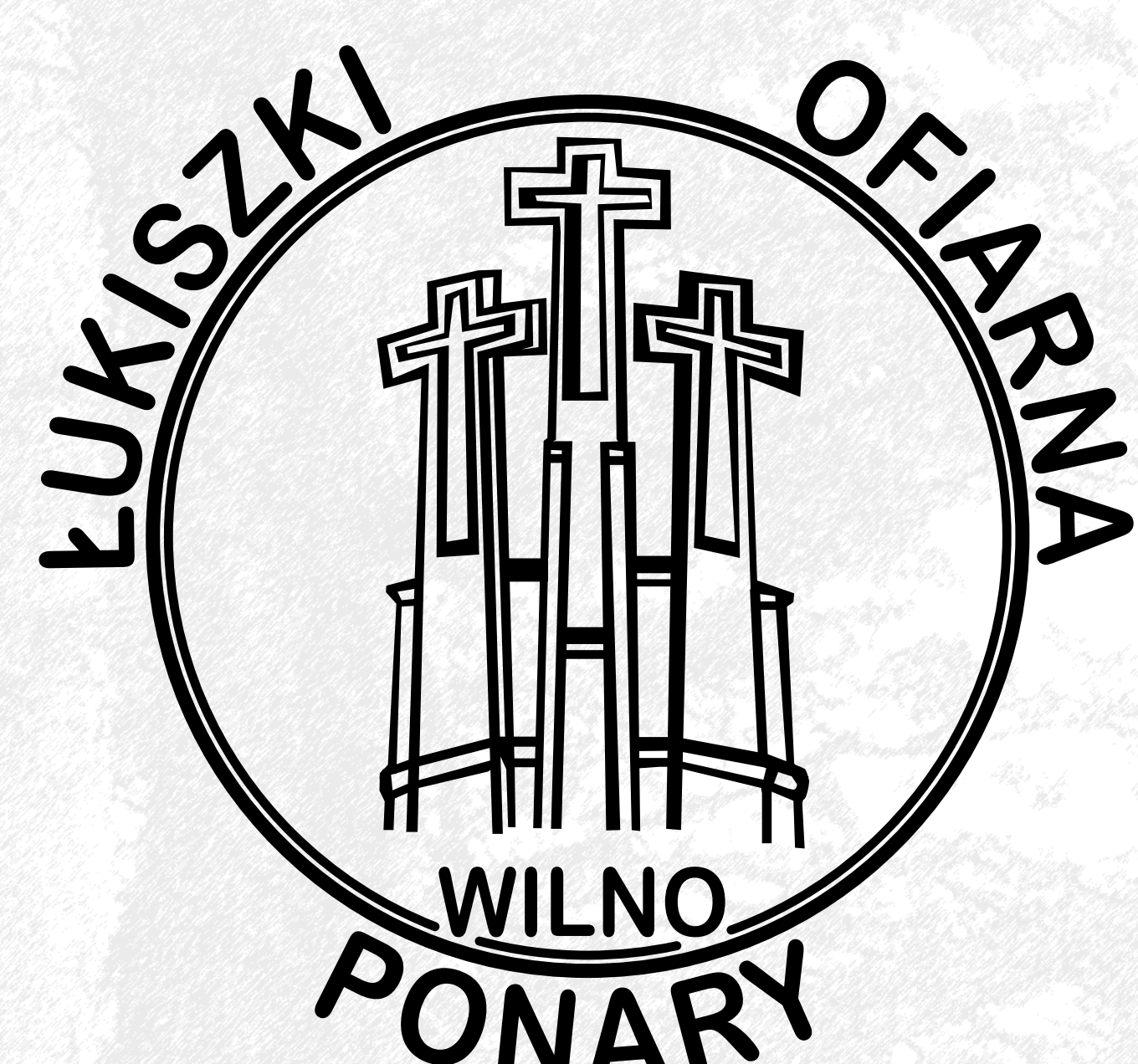

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

UPAMIĘTNIE NIE OFIAR ZBRODNI PONARSKIEJ

COMMEMORATING VICTIMS OF THE PONARY MASSACRE

Logo Stowarzyszenia Rodzina Ponarska.
Logo of the Ponary Family Association.

Ofiary Zbrodni Ponarskiej są upamiętniane przede wszystkim przez Stowarzyszenie Rodzina Ponarska, w mniejszym stopniu przez Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, Towarzystwo Przyjaciół Grodna i Wilna oraz inne organizacje społeczne. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Rodzina Ponarska z siedzibą w Gdańsku powstało w 1994 r. Organizacja nagłaśnia tematykę Zbrodni Ponarskiej za pośrednictwem publikacji i prelekcji. Nie mniej ważne jest zaangażowanie stowarzyszenia w powstawanie pamiątkowych tablic i pomników. Obecnie (2023 r.) istnieje 41 tablic i pomników ponarskich w Polsce i na Litwie. Członkowie organizacji corocznie oddają hołd ofiarom Zbrodni Ponarskiej podczas podniosłych uroczystości organizowanych w różnych miastach Polski i na Wileńszczyźnie. Jednym z najważniejszych osiągnięć Stowarzyszenia Rodzina Ponarska jest ustalenie danych osobowych prawie 460 Polaków, którzy za walkę o wolność Ojczyzny ponieśli męczeńską śmierć w Ponarach.

Victims of the Ponary Massacre are commemorated primarily by the Ponary Family Association, to a lesser extent by the Society of Lovers of Vilnius and the Vilnius Region, the Society of Friends of Grodno and Vilnius, and other social organizations. The national Ponary Family Association, with its seat in Gdańsk, was established in 1994. The organization publicizes the topic of the Ponary Massacre through publications and lectures. No less important is the involvement of the Association in the creation of commemorative plaques and monuments. Currently, there are 41 Ponary plaques and monuments in Poland and Lithuania. Every year, members of the organization pay tribute to victims of the Ponary Massacre during solemn ceremonies organized in various Polish cities and in the Vilnius Region. One of the most important achievements of the Ponary Family Association is the determination of the personal data of almost 460 Poles who suffered a martyr's death in Ponary for fighting for the freedom of their Homeland.

Członkowie Stowarzyszenia Rodzina Ponarska pod tablicą upamiętniającą prof. Kazimiera Pelczara przy ul. Połockiej na Zarzeczju w Wilnie, 22 września 2022 r.
(Fot. Stanisław Bieg)

Members of the Ponary Family Association gathered under the plaque commemorating professor Kazimierz Pelczar at Połocka Street in Užupis in Vilnius, 22 September 2022.
(Photo: Stanisław Bieg)

Delegacja Stowarzyszenia Rodzina Ponarska w składzie: prezes dr Maria Wieloch, wiceprezes Przemysław Namsołek oraz sekretarz Alicja Wrzosek składa wieniec pod pomnikiem upamiętniającym ofiary żydowskie w Ponarach, 23 września 2022 r.
(Fot. Stanisław Bieg)

Delegation of the Ponary Family Association consisting of President Dr. Maria Wieloch, Vice-President Przemysław Namsołek and secretary Alicja Wrzosek lays a wreath at the monument commemorating Jewish victims in Ponary, 23 September 2022.
(Photo: Stanisław Bieg)